

Perspektivy vojenství České republiky při vstupu do NATO

Posláním vojenskoteoretického časopisu je představovat souhrn poznatků, které vytváří variantní mozaiku pohledů na možnou budoucnost celé oblasti vojenství a jejich jednotlivých částí. Variantnost znamená, že skutečný vývoj není jednoznačný, je však do jisté míry ovlivnitelný právě představami, které v teoretické, modelové nebo simulační podobě umí realitu zobrazit. K tomu je nezbytné vidět dvě stránky procesu ovlivňování budoucnosti, které zosobňují autor (malíř představy) a čtenář (příjemce nebo pozorovatel představy). Každý z nich má svou roli a specifické nástroje k ovlivnění budoucnosti. Platí zde zvláštní empirické zjištění: *každý autor je čtenářem, ale ne každý čtenář je autorem.*

* * *

Proč je k problematice vojenskostrategických charakteristik použit takový úvod? Záměrem je upozornit na to, že v uplynulých pěti desetiletích mnohé charakteristiky (zejména ty, které ukazovaly na možnost katastrofických scénářů, na možnost použití fantastické ničivé síly tehdy nových a nově vyvíjených zbraní, technologií i postupů), vyvolaly takové aktivní síly u kategorie „čtenářů“, že se jim povedlo potlačit nebo zrušit potenciální hrozby (např. zákaz použití chemických a biologických zbraní). A současnost, z pohledu tehdejších čtenářů „budoucnost“, je jejich aktivitou ovlivněna a změněna. Ve skutečnosti to znamená, že negativní vize pozitivně ovlivnila reálný vývoj.

Aby tyto stavy vznikly, byla nezbytná existence schopností kategorie „autorů“ všestranně analyzovat ty podmínky, ty reality, které v oblasti vojenství skutečně ve světě byly, a vymalovat pozitivní i negativní představy. Taková aktivita nemůže být jednorázová, je zajišťována informačně analytickou a zpravodajskou činností. Úsilí je uskutečňováno na úrovni jednotlivých států, koalic i mezinárodních organizací. Jakmile používané procesy přejdou do syntetické činnosti, jde o výzkumné a vědecké aktivity. K tomu je ve vyspělejších státech udržován příslušný potenciál, zpracování aktuálních podkladů není ponecháváno na státních úřednících, protože ti je mají převést svými kompetenčními pákami do praxe. Jsou to instituce typu bezpečnostních, strategických nebo obranných studií, které by měly být z hlediska potřeby objektivního zjišťování informací nezávislé, apolitické, kvalifikované, s mezinárodními kontakty, vynikajícím informačním zázemím, z hlediska ekonomického pak charakteru neziskových organizací, ale s možností zaplatit vlastní a rovněž externí pracovníky na špičkové úrovni. Vrcholovým uživatelem je státní správa a mezinárodní organizace. Měly by se na financování, obzvláště v době vzniku, významně podílet.

Každý odborník v oblasti vojenství v České republice očekává, že se staneme členy NATO. Na stránkách Vojenských rozhledů již byly otištěny mnohé představy a dokonce i konkrétní opatření, která podrobně popisují různé aspekty členství. NATO je však organizací, která ke svým členům nepřistupuje agresivně. Nenařizuje. Strategická

rozhodnutí, která přísluší suverénnímu státu, jsou právě od tohoto státu očekávána. Předpokládáno je dodržování pouze základních pravidel. Nabízí se analogie s šachem. Když se někdo rozhodne účastnit hry, musí nejdříve zvládnout pravidla pohybu na šachovnici, ale průběh hry a výsledek je jeho vlastním projevem. Bude-li dobrým hráčem a bravurně zvládne složité situace, všichni ostatní (teoretici i praktici nebo autoři a čtenáři) si ho všimnou a v praxi budou používat jeho ověřené postupy.

Česká republika je malým státem, proto nejsou přiměřené jiné ambice než ty, které její velikosti odpovídají. Ve všech oblastech lidské činnosti, včetně vojenskostrategické, je vhodné zhodnotit dosavadní znalosti zkušenějších. Jen tak mohou být vytvořeny podmínky pro úspěšné vedení hry v normálních i složitých situacích.

K současnému stavu vojenských České republiky

Česká republika je samostatným státem od 1. ledna 1993. Je samozřejmé, že více než pětiletá existence neznamenal jen přímočarý rozvoj. Jak se vyvíjela společnost, tak se rozvíjely i přístupy k zajištění obrany a bezpečnosti státu jednak uvnitř rezortu obrany, ale i vně. To, co je mimo rezort obrany, představuje potenciál, který na jedné straně na obranu vydělává (přispívá do státního rozpočtu), a na druhé straně se také svou kapacitou (výzkumnou, výrobní, obchodní i lidskou) na spotřebování státního rozpočtu podílí.

Principiální ekonomickou změnou, která se promítla do struktury rezortu obrany i do obranného průmyslu v České republice, byl proces privatizace a vytvoření zpočátku regulovaných a nyní méně regulovaných tržních podmínek. Do těchto složitých změn ve vlastnických vztazích uvnitř státu, které podléhaly nově přijímaným zákonům, které samozřejmě specifiky obrany příliš nezohledňovaly, vstoupil vliv světové tendence ke snižování vojenských výdajů. Přehlédnout se nedá ani konkurenční působení a tlak zbrojní výroby zejména ze států NATO.

V této nelehké situaci se projevila absence nadrezortního státního orgánu, který by působil ve prospěch koordinace specifických potřeb bezpečnosti a obrany státu. Věci neprospělo ani časté střídání ministrů obrany (pět osob za pět a půl roku) a v podstatě nepřetržitá reorganizace řídicích struktur (ministerstva obrany, Generálního štábu AČR, vojenských velitelství a vojsk).

29. června 1998 se uskutečnilo první zasedání Bezpečnostní rady státu. Tuto skutečnost lze vnímat jako slibný krok na cestě ke stabilizaci a k systémovému řešení existujících nedostatků. Projednány byly základní koncepční dokumenty pro vojenskou obranu České republiky: Národní obranná strategie, Vojenská strategie České republiky a Koncepce výstavby rezortu obrany do roku 2003 s výhledem do roku 2008. Dokumenty sice ještě nebyly definitivně schváleny, ale v současné době utvořily strukturu základních dokumentů o jejichž vnitřní náplni bude vedena zpřesňující diskuze. Zejména poslední jmenovaný dokument - Koncepce - má ve své struktuře zakomponovanou analytickou část, zabývající se současným stavem rezortu obrany, stanovuje základní východiska koncepce, specifikuje výstavbu rezortu obrany a Armády České republiky. Ministerstvo obrany již předložilo i návrhy základních zákonů, které mají vojenskou obranu České republiky nově legislativně vytvořit. (Jejich přehled byl např. uveden Ing. K. Pezlem ve Vojenských rozhledech č. 3/1998, s. 4-6.) Tyto návrhy vycházejí z pojetí

legislativy v Evropské unii a NATO, vytvářejí předpoklady pro naše včlenění do této skupiny států, ukončují přechodnou etapu zahájenou v roce 1989.

Všechny dokumenty, které by se měly stát základním právním rámcem vojenství, specifikují rozsáhlé změny struktur, rozsáhlé změny pravidel vzájemných vztahů, a tedy i rozsáhlé a dosud nepopsané postupy, kterými budou uváděny v život. Jen některé problémy můžeme převzít a přizpůsobit potřebám bezpečnosti a vojenské obrany České republiky bez velkých úprav. Pro většinu je postaven složitý úkol přestavby systému při existenci rozbíraného starého a nejasností komplexních důsledků výstavby nového. Přitom je plně zajišťována obranyschopnost. Z teoretického hlediska jde jistě o složité řešení, které však může mít praktickou racionální cestu.

První zasedání Bezpečnostní rady státu je i východiskem ke změně vztahu rezortu obrany ke svému okolí, např. k obrannému průmyslu. Iniciativu a aktivitu projevil právě rezort obrany a postupně začíná přecházet od očekávání, že se ustálí stav neřízených iniciativ jednotlivých asociací obranného průmyslu a podniků, a začal se připravovat k aktivní formulaci požadavků. Reálná spolupráce je na konkrétní úrovni zabezpečována prostřednictvím plánu investičních nákupů a dalších dokumentů v souladu se smluvními vztahy. Nyní nám však již jde o přípravu budoucích vztahů, a ty by měly být založeny na vědeckých poznatcích, na koncepci a na orientaci obranného výzkumu.

Odborný orgán ministerstva obrany pro vědu a obranný výzkum rozvíjí v tomto roce projekt obranného výzkumu, který označujeme názvem KLÍČ. Na první pracovní seminář v květnu 1998 byli pozváni vedle vojenských odborníků i zástupci všech asociací obranného průmyslu.

Projekt KLÍČ - „Trendové analýzy pro stanovení klíčových směrů rozvoje obranného výzkumu“ je perspektivním a aktuálním projektem programu „Technologie a prostředky výzkumů“. Tento projekt má napomoci nalezení správné orientace badatelského, ale zejména aplikovaného výzkumu na základě:

- ▲ zmapování světového poznání v jednotlivých oborech, jeho stavu v České republice a
- ▲ skutečného potenciálu pro řešení s následným racionálním výzkumným, vývojovým, výrobním nebo komerčním využitím.

Projekt by měl prospět stanovení oblastí pro výzkum ve vojenství a pro vývoj speciálních technologií a výzbroje. Výsledky řešení projektu KLÍČ jsou nezbytné rovněž pro odpovědnou tvorbu a další zpřesňování koncepce obrany našeho státu.

Programy obranného výzkumu, které budou řešeny v nejbližších letech, by se měly opírat o kvalifikovanou prognózu vývoje bezpečnosti, obrany a Armády České republiky pro období nejméně do r. 2010. Důvodem je zejména snaha zamezit činností, a tím i vynakládání finančních prostředků na aktivity v budoucnu nepotřebné.

Vypracování takové prognózy je velice obtížné, ale pro kolektiv vysoce kvalifikovaných odborníků možné. Přední vojenští analytici světa si kladou shodně otázku - „Jak budou vypadat ozbrojené síly v 21. století?“. Většina armád demokratických států počítá s restrukturalizací svých ozbrojených sil. Tyto státy usilují o adaptaci ozbrojených sil na jejich novou úlohu - „nástroje předcházení krizím, řízení vývoje krizí a zachování míru“. V důsledku toho je uplatňována všeobecná tendence udržovat méně početné vojenské formace, ale mobilnější, s vyšším stupněm profesionalizace a obecně lépe vyzbrojené.

Významnou charakteristiku strategického rozměru představuje členství České republiky v NATO. V návaznosti na usnesení vlády České republiky č. 383 ze dne 25. června 1997 (k analýze stavu přípravy České republiky pro vstup do Aliance s následným návrhem na přijetí konkrétních opatření směřujících k dosažení úrovně běžné v členských státech NATO) vznikl „výbor vlády pro integraci ČR do NATO“.

Vojenství jako obor lidské činnosti, který se zabývá ve všech souvislostech problematikou přípravy a použití vojenských schopností a činností v dějinách a současnosti lidstva, je obtížné souhrnně hodnotit. Snad nejvýraznější charakteristikou současného stavu vojenství v České republice je přechod od situace, která odpovídala důsledkům povolení pevné ruky po ukončení studené války k přípravě vstupu do NATO. Celé vojenství je nerovnoměrně rozvinuté, v různém stadiu přechodového stavu jak v oblasti bojového umění, vycvičenosti, taktiky, tak podle druhů vojsk, služeb, ale i zbraňových kompletů a systémů. V důsledku přerušení a změn podmínek pro uskutečnění štábních nácviků a cvičení zejména vyšších štábů je poněkud omezena možnost praktického rozvoje operačního umění a vojenské strategie. Stále schází stabilizace vrcholového řízení obrany České republiky, vytvoření, příprava a sladění realizačních týmů, příprava dokumentace, projektování a výstavba odpovídajících částí státního řídicího systému a jeho řídicího informačního systému.

Příprava strategické koncepce NATO

Česká republika usiluje o vstup do organizace, která je rovněž ve vývoji. To vyžaduje posuzovat celkovou situaci a úlohu NATO i České republiky v něm ne pouze na základě současného stavu, ale zejména z hlediska dalšího možného anebo předpokládaného vývoje.

NATO prochází obdobím nejvýraznějších změn za padesátiletou dobu své existence. Politické podmínky strategické koncepce NATO vycházejí z toho, že statutárně i funkčně je činnost NATO zajištěna v současné době již celou řadou mezinárodních smluvních aktů, které působí na činnost Aliance, a částečně i reagujících na změnu situace po ukončení studené války v roce 1990. Základem zůstává Severoatlantická smlouva ze 4. dubna 1949 (washingtonská smlouva), která vymezuje charakter Aliance, její zásadní cíle a funkce a do určité míry i procedury plnění.

Základním strategickým dokumentem je římská deklarace z 8. listopadu 1991, která reaguje na zásadní změnu strategické situace v Evropě, a v jejímž důsledku byla měněna sestava vojsk. Po rozpuštění Varšavské smlouvy (hlavního potenciálního protivníka) byly redukovány počty vojsk členských států Aliance, byly odsunuty dvě třetiny původního počtu amerických vojsk z Evropy a sníženy vojenské rozpočty. Následovalo i rozhodné snížení počtu jaderných zbraní Aliance, v taktické oblasti až o 80 %.

K zainteresování téměř všech evropských států na udržení bezpečnosti v Evropě se stal program Partnerství pro mír, který cestou nácviku součinnosti malých jednotek v simulovaných krizových situacích objektivně posílil vliv NATO a vytvořil podmínky i pro jeho rozšíření. Mezi partnerské státy se zapojilo i Rusko a Ukrajina, které jsou vojensky i geostrategicky nejvýznamnější nástupnické státy bývalého Sovětského svazu. V případě těchto států, právě pro jejich důležitost, bylo nutno posílit jejich vazby s NATO ještě dalšími mezinárodními smluvními akty. Tak vznikl „Zakládající akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi Ruskou federací a Severoatlantickou

aliancí" z 27. května 1997 a „Charta o zvláštním partnerství mezi NATO a Ukrajinou" z 9. července 1997.

Madridský summit NATO 8. července 1997 pozval do Aliance Českou republiku, Maďarsko a Polsko. Rozhodl tak o svém rozšiřování. Vstup je v procesu ratifikace parlamenty současných členských států NATO. Spolupráce nových států s výkonnými složkami administrativy Aliance se významně posunula na cestě k plnému členství.

Za období od roku 1991 se NATO výrazně změnilo. Nejenže přizpůsobuje svou činnost novému prostředí, ale je i jeho aktivním spoluvůdcem. Organizace se vyvinula z tradiční vojenské aliance, která zabezpečovala kolektivní obranu v období studené války, v organizaci, u níž převažují politické aspekty a vojenské poslání je přeměrováno na bezpečnostní kooperaci ve velmi širokém rozsahu (např. projekt PfP geograficky pokrývá velkou část světa). Tradiční role zajištění teritoriální integrity a bezpečnosti členských států byla rozšířena o prevenci konfliktů a krizový management vně smluvního prostoru.

Tyto základní změny jsou diskutovány a jsou výsledkem řešení politického dilematu: NATO má tedy své vnitřní a vnější použití, což hluboce ovlivňuje pojetí alianční obrany. Nelze opomenout, že podle čl. 5 Severoatlantické smlouvy a předchozích strategických zásad nebyl možný vojenský zásah mimo geografické vymezení prostoru Aliance, který by byl proveden bez zásadního důvodu k vojenské akci, tj. bez napadení jednoho z členských států Aliance. Účast jednotek NATO při obnově míru v Bosně v roce 1996 představoval zasazení „out of area". Tato akce vytvořila novou situaci, která původně nebyla ve strategii NATO předvídána. I když byla nakonec schválena Radou bezpečnosti OSN, byla plánována a připravena bez tohoto svolení, což vytvořilo mezinárodně právní precedens. Jeho diplomatická oprávněnost dodnes není plně vyjasněna a celosvětově uznávána.

Uvedené výrazné změny ve smluvním zajištění a praktické zkušenosti s nasazením vojsk mimo teritorium členských států (při mírových operacích v Chorvatsku a Bosně) vyvolává zákonitý požadavek na změnu strategické koncepce NATO. Je připravována tak, aby mohla být schválena na slavnostním zasedání k 50. výročí založení Aliance v dubnu 1999 na washingtonském summitu. Vzniká dosti obtížně a bude vyžadovat ještě mnoho diplomatického úsilí, aby dosáhla konsenzu všech členských států. Projevit by se měly i názory nových členů - České republiky, Maďarska a Polska.

Diskutuje se, že by měla narůstat politická role NATO, a takovému rozšiřování působnosti Aliance je dáována přednost před uplatňováním vojenského poslání, i když ani to není bez nákladů. Významné politické změny uvnitř členských států vyvolaly reakce s důsledkem na snížení disponibilních zdrojů na obranu jak uvnitř států, tak i k NATO. V současné době je rovněž diskutována budoucí soudržnost Aliance, kriticky jsou zvažovány podmínky a schopnosti k zajišťování míru a stabilních vztahů uvnitř i vně smluvního prostoru. Problémem je nalezení rovnováhy mezi evropským bezpečnostním

prostorem (proces evropské integrace), změněnými zdroji na zajištění této bezpečnosti a potřebou zabezpečit transatlantické spojení.

Do strategických aspektů náleží **interoperabilita** zejména s novými členskými státy. V podstatě se do arzenálu takto dostane zjednodušeně řečeno „ruská technika“ v rozporu s jiným systémem NATO na logistiku a opravy techniky. To se ale plně týká i národních produktů přizvaných nebo partnerských států. A i tam mohou být zdroje nějakých komplikací, které se mohou promítnout až do politické roviny.

Při všech diskutovaných pohledech **zůstává NATO vojenskou organizací**. V uplynulém desetiletí nejvíce **vojenské podmínky strategické koncepce NATO** ovlivnily následující události: rozpad Varšavské smlouvy, konec studené války, válka v Perském zálivu, posun od komunistické ideologie a centrálně plánované ekonomiky k demokratickému kapitalismu s tržní ekonomikou, nové projevy militantního nacionalismu, důsledky snah o vyrovnání nerovnoměrného vývoje na národní nebo mezinárodní úrovni při použití politických, ekonomických nebo vojenských nástrojů.

NATO by mělo nalézt způsob vyrovnání se s novými skutečnostmi, ve smyslu promítnutí politických podmínek do vojenské oblasti. Přizpůsobení vojenského poslání (obrana teritoria členských států uvnitř a vojenská asistence v mírových operacích nebo vynucování míru mimo území států Aliance) jsou činnosti, které po několika letech ověřování umožní konkrétní praktická rozhodnutí. Metoda spočívá v důsledné revizi předchozí strategické koncepce NATO, to znamená včetně aplikace změn do dalších podpůrných oblastí.

Vojenské síly NATO mohou v budoucnu zajišťovat disciplinovanou vojenskou asistenci různými formami a v dosud neznámých prostorech. Mohou uskutečňovat operace podporující mír formou použití intervenčních nebo stabilizačních sil (IFOR, SFOR). Dále mohou uskutečňovat mise humanitární asistence dobře organizovanými a vycvičenými vojsky, zpravidla v dohodě s Radou bezpečnosti OSN. Na mnohých akcích bude ověřována i součinnost s vojsky partnerů - nečlenských států NATO. To je dobrá příležitost k ověření součinnosti, společného velení, organizace, managementu sil, logistiky, interoperabilních procedur a společného vybavení.

Základem pružného řešení požadavků je vytvoření „Combined Joint Task Force“ (CJTF), které budou malé, stále a vysoce mobilní, budou mít jádro štábu velení takové, aby bylo schopno rychle řešit krizové situace a mělo možnost integrovat různé spojenecké síly nebo podpůrné jednotky a zajistit nezbytné potřeby vojenského nasazení.

Co zřejmě ovlivní vojenství České republiky

V úvodu byly uvedeny nově rozpracované dokumenty, které v komplexním rámci naznačují pravděpodobný vývoj zajištění bezpečnosti, obrany státu a výstavby armády, která bude schopna splnit své poslání. Specifické podmínky, které nemůže v použití příměru šachového hráče realizovat nikdo jiný než samotný hráč, který se naučil pravidlům hry, mají nepovinný, leč mnohdy významný obsah. Na schopnosti aplikovat specifika do prostředí existující ekonomické situace, existujících společenských vztahů a občanských přístupů k zajištění obrany a existující úrovni vojenství závisí kvalita a racionálnost zajištění potřeb bezpečnosti občanů a vojenské obrany státu.

Vojenství České republiky by mělo držet standardní krok s prostředím, ve kterém se bude pohybovat. Jsem přesvědčen, že v budoucích desíti letech budou jeho charakteristiky ovlivněny zejména:

- ① Přechodem k plně profesionální armádě, tj. k plně dobrovolné vojenské službě.
- ② Změnou charakteru výkonu vojenské profese, zejména její internacionalizací, mezinárodní srovnatelností a řešením mírových a nevojenských úkolů.
- ③ Přerozdělením odpovědnosti za obranu v systému obrany státu (vojska územní obrany nebo národní gardy a profesionální vojenské síly, problematika přípravy záloh).
- ④ Koaličním přerozdělením odpovědnosti, například za ochranu vzdušného prostoru.
- ⑤ Principiální změnou vztahu k obrannému výzkumu a jeho začleněním do procedur, připravujících vojenskou politiku a vytvářejících vojenskou praxi.
- ⑥ Úrovní a metodami komunikace a práce s informacemi, které se promítanou zejména do přípravy vojenského profesionála.
- ⑦ Přechodem k nadnárodní vojenské výrobě.

Závěrem shrnuji, že nejsou vytvořeny předpoklady ke zrušení označení „vojenství České republiky“, protože i bez vlastního přičinění bude muset vyřešit rozsáhlý počet neznámých stavů a vztahů, procedur, technických i technologických problémů. Velké úsilí bude v nejbližší době věnováno „učení se pravidel hry a rekognoskace teritoria NATO“. I přes tuto skutečnost existuje jednoduché doporučení pro začínající šachisty: *Nechcete-li často prohrávat a být takovou hrou znechuceni, začněte se projevovat svou vlastní osobností a originalitou. Studujte partie a poznávejte sami sebe. Zdokonalujte se. Výsledek se jistě dostaví.*

Mění se pozitivně v prospěch armády i vztah mladých mužů k ní?

To je otázka dlouhodobého vývoje. Věřím tomu, že po čtyřech letech zažijeme v tomto směru první pozitivní zlom. Souvisí to s celkovými změnami v armádě a záleží na tom, jaké zabezpečíme standardy pro vojáky základní služby, zda se o ně dokážeme solidně postarat, jestli budeme organizovat výcvik tak, aby byl pro ně atraktivní a aby jim vojna něco přinesla.

Genmjr. Ing. František Hrabal,
velitel pozemního vojska AČR
Hanácké noviny 26. 8. 1998